SUB | NIEDERSÄCHSISCHE STAATS- UND UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GÖTTINGEN

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369547365

PURL: http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369547365|LOG_0074

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.
Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.
Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Flores illos minoris Malvæ referunt, bioboli magnitudinem habentes, ex quinque rotundis petalis conſtantes, ample extenſi, & ante meridiem aperti ſunt, in centro flava gerentes ſtamina cum ſimilibus antheris, coloris læte purpurei.

Fructus ſunt lappulæ, magnitudine granorum Piperis, tres, ſed plerumque quinque ſimul junctæ, curtis, ſed firmis ſpinis armatæ, quæ tamen nullos notabiles præbent hamos, laxe veſtibus adhærentes, quævis interne durum fuſcumque continet officulum. Radix ample diſperſa eſt, lignoſa, & fibrilloſa.

Nomen. Latine *Lappago Amboinica*, ac prima ſpecies *Laciniata*, ſive *Nuſſalavienſis*; ſecunda *Latifolia* ſeu *Serrata*; Malaice *Ampulat pulat* & *Pulot*; Amboinice *Hutta urutta*, h. e. *Herba viſcoſa*; Javanice *Puluttan*.

Locus. In campis creſcunt & levibus collibus, ſed potiſſimum in litore, ac prope areas ædium etiam proveniunt.

Uſus ejus nullus alius innotuit, niſi quod radices ſecundæ ſpeciei in difficili partu adhibeantur aquæ incoctæ & propinatæ, recentes & contuſæ radices cum Pinanga etiam maſticantur. Ad levia quædam vulnera, per ſectionem vel cæſionem contracta, recentia ejus ſumuntur folia, quæ in ore maſticantur cum pauxillo Zingiberis, ſi ad manus ſit, vulneribus inpone ea, unde ſiccantur & curantur.

Chirurgus quidam diu in Zeylona verſatus mihi declarabat, a Malabarenſi quodam didiciſſe tanquam arcanum, radicem nempe primæ ſeu laciniatæ ſpeciei eſſe ſpecificum remedium contra morſus venenatiſſimi etiam ſerpentis.

Tertia inſuper ſpecies eſt, in ſilva creſcens, integra gerens folia, lanuginoſaque, ejus floſculi puſilli ſunt & flaveſcentes. Lappulæ puſillæ etiam ſunt ſupra ſeſe invicem erectæ, ſeu ſpicatæ, nec multum adhærent.

Cum his convenit Malabarenſium *Uren* in *Hort. Malab.* deſcriptum *part.* 10. *fig.* 2. quod commentator *Commelinus* habet pro *Alcea Malabarica*, ubi nullæ aliæ ipſi tribuuntur virtutes, niſi quod ejus radix adhibeatur in olei præparatione.

A *Jacobo Breynio* etiam deſcribitur *Centur.* I. *Cap.* 35. ſub nomine *Trifolio affinis Indiæ Orientalis Xanthii facie*, ac Malaico nomine *Daun lacat lacat*, h. e. *Folium viſcoſum*, ſed flores ibi deſiderantur.

De bloemen zyn als die van kleine Maluwen, zoo groot als een dubbeltje, van vyf ronde bladeren gemaakt, wyd uit gebreid, en ſtaan voor de middag geopent, in de midden met geele draden, en diergelyke noppen, ligt-peers van couleur.

De vrugten zyn kleine Kliſſen, in de grootte van Peperkorrels, drie, dog meeſt vyf by malkander gehoopt, met korte dog ſtyve doorntjes, dog zonder zienlyke weerhaakjes, ſlappelyk aan de kleeren klevende, binnen is in ieder een harde bruine korrel. De wortel is wyd uitgebreid, houtagtig, en vol vazelingen.

Naam. *In 't Latyn* Lappago Amboinica; *de eerſte zoorte* Laciniata, ſive Nuſſalavienſis; *de tweede* Latifolia; *in 't Maleits* Ampulat pulat *en* Pulot; *in 't Amboins* Hutta urutta, *dat is* kleevent kruid; *op Java* Puluttan.

Plaats. *Zy waſſen in 't veld en op ligte heuvelen, dog meeſt op ſtrand, en komen ook genoegzaam by de erven in de huizen op.*

Gebruik. *Daar is anders niets van bekent, als dat men de wortelen van de tweede zoorte by een harde geboorte gebruikt, als men de zelve in water kookt, en drinkt, ook de verſche en gekneusde wortelen met Pinang kauwt. Tot alderhande ligte wonden, die men door ſnyden of kappen krygt. Neemt verſche bladeren, kauwt ze in de mond met wat Gember, zoo men 't by der hand heeft, bind het op de wonde, dat droogt en geneeſt.*

Zeker Chirurgyn langen tyd op Ceylon gewoont hebbende, verzekerde my van een Malabaar voor een ſecreet geleert te hebben, dat de wortel van de eerſte of gekerfde zoorte een zouverein tegenmiddel zy tot de beete van de aldervernynigſte ſlang.

Daar is nog een derde zoorte, in 't boſch met heele bladeren, die wolagtig zyn, de bloempjes zeer klein en ligtgeel. De Kliſſen zyn zeer klein, ſtaande boven malkanderen in aairen, en kleeven niet veel.

Hier mede komt over een het Malabaarſe Uren *beſchreeven in* Hort. Malab. part. 10. fig. 2. *het welk den* Commentator Commelinus *houd voor een* Alcea Malabarica, *alwaar hem geen andere kragten werden toegeſchreeven, als dat men de wortel gebruikt by het maken van Olie.*

Ziet het mede beſchreeven by Jacob. Breyn Cent. I. Cap. 35. *onder den naam van* Trifolio affinis Indiæ Orientalis Xanthii facie, *met den Maleitſen naam* Daun lacat lacat, *dat is* Kleef-blad, *dog zonder bloem.*

OBSERVATIO.

Hæc eſt *Urena* foliis angulatis, *H. Cliff. pag.* 348 & Urena Sinica. Xanthii facie *Dillen. H. Eltham. pag.* 430. quem vide ut & *H. Malab. Tom.* 10. *Tab.* 2. & eſt *Alcea* Indica floribus roſeis parvis, fructibus parvis, quinque partitis, hispidis, lappaceis *Theſ. Zeyl. pag.* 9. ubi vide reliqua.

AANMERKING.

Deze is de *Urena* met hoekige bladeren, in de *H. Cliff. pag.* 348. en de Chineſe Urena in gedaante van de Xanthium, by *Dillen.* in de *H. Eltham. pag.* 430. welke ziet, als mede de *H. Malab.* 10. *deel*, *Tab.* 2. en is de Indiſche *Alcea* met roosvormige kleine bloemen, en kleine in vyf gedeelde ruige vrugten, in de *Theſ. Zeyl. pag.* 9. alwaar het overige ziet.

CAPUT QUADRAGESIMUM QUARTUM.

Halicacabus Indicus. Daun copo copo.

Halicacabus in India quoque notus eſt, ab Europæo haud multum differens, excepto quod omnibus ſuis partibus ſit minor, in binas vero dividitur ſpecies, in majorem ſeu albam, ac minorem ſeu Halicacabum nigrum.

Primo. *Major alba* ſpecies ad binorum pedum altitudinem creſcit, licet ejus rami quatuor pedum longitudinem adquirant, non erecti, ſed inclinantes, inregulariter in laterales diſtincti ramos, prope majorem caulem nodum formantes, ubi unus alterve lateralis excreſcit ramulus, tali ordine, ut ſi unus nodus ramulum adtollat, alter ſubſequens hos dimittat ad latera, ac ſic porro eodem modo, quo *Mirabilis* ſupra libro octavo deſcripta.

Caules ejus ſunt inregulares, & anguloſi, quidam binis, alii tribus acutis dorſis diſtincti, firmi, & lignoſi.

Folia cum illis Bliti conveniunt, inferius latiſſima, in longum deſinentia apicem, inæqualis magnitudinis, ad nodos enim ſimplicia ſunt, ac tres pollices longa, binos digitos lata, paucis obliquis coſtis transverſalibus diſtincta, flaccida & mollia, ſed non lanuginoſa.

Alia

VIER EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

De Indiſche Kriek over Zee.

DE Halicacabus *is in Indien ook bekent, van den Europiſchen niet veel verſchillende, behalven dat hy aan alle zyne deelen kleinder is, en verdeelt in twee zoorten, in groote of witte, en kleine of zwarte.*

I. *De* Groote wiite *zoorte groeid twee voeten hoog, hoewel de takken vier voeten lang werden, niet over eind ſtaande, maar bukkende, ongeſchikt, in zydetakken verdeelt, by haren hoofdſteel een knie makende, daar een of twee zydetakjes uitkomen, met zoodanige ordre, dat als de eene knie zyn takjes opwaarts geeft, het naaſtvolgende de zynen ter zyden uitſchiet, en zoo vervolgens op de manier als de* Mirabilis, *boven* Lib. 8. *beſchreeven.*

De ſteelen zyn ongeſchikt, hoekig, zommige met twee, zommige met drie ſcherpe ruggen, ſtyf, en houtagtig.

De bladeren gelyken na die van Blitum, agter breed, in een lange ſpitze toeloopende, zeer ongelyk van grootte, want aan de knien ſtaan zy enkeld, drie duimen lang, twee vingers breed, met weinige ſchuinze dwarsribben, ſlap en zagt, dog niet wolagtig.

De

Fig. 1.

Fig. 2.

Alia ex alis & in lateralibus ramulis creſcentia multo minora ſunt. Floſculi ex quinque flavis & ſtellatis conſtant petalis. Fructus ſimiles ſunt pentagonæ veſiculæ uti in Europæo, ſed multo minores, ac baccæ in iis latentes non rubent, ſed intenſe luteſcunt, ſeu ruſſæ ſunt, ſaporis aciduli. Radix ample ſeſe diſpergit, in lignoſas diſtincta ramificationes cum plurimis fibrillis.

Secundo. *Minor nigra* ſpecies multo humilior eſt, ac caules profert quoque inregulares, obſcure fuſcos, ſeu nigricantes. Folia etiam multo minora ſunt, molliora, & lanuginoſiora prioribus, ac ipſorum coſtæ aliquid fuſci gerunt.

Flores fructusque minores etiam ſunt. Baccæ ejus flaveſcunt, ac ſaporis magis aciduli prioribus.

Nomen. Latine *Halicacabus Indicus*; Malaice *Daun copo copo*, & *Loto loto*, quidam etiam eum vocant *Daun boba*, h. e. herbam variolarum. Ternatice *Dotaga*; Portugallice *Bredo pataſſi*; a ſonitu veſicularum, quum fronti allidantur.

Locus. Amat creſcere in arenoſis locis, in deſertis hortis, & ad planas fluminum ripas.

Uſus. Aliis miſcetur oleribus, ut & medicamentis, contra variolas ad eas expellendas præſertim infantum, ſi talibus miſceantur, quæ ſupra *libr.* 9. in *Vita alba* commemorata ſunt.

Bontius Lib. 6. *Cap.* 53. dicit, Sinenſes hos edere fructus, uti Poma amoris inſtar Lactucæ. Recens foliorum ſuccus adſumptus dolores ſedat inflammationis renum & veſicæ, item in Gonorrhæa virulenta, qui dolores hic vehementiores ſunt quam in Europa.

Halicacabus peregrinus ſic dictus, parva gerens inciſa inſtar *Petroſelini* folia, parvasque rotundas baccas, ſemi albas ac ſemi nigras in veſicula contentas, in Amboina a me quoque detectus fuit in Hitoes ora, incolis *Utta mabu* dictus, h. e. *Javanorum ſajor*, quique ab iis inter olera numeratur, uti & ejus folia ad veſtium lotiones etiam adhibentur.

Hujus autem ampliorem deſcriptionem dare nolo, quum ejus forma ſatis nota ſit in Europæis libris, ſolummodo addens ejus matura grana perforari, filis adligari, & in amentis inſtar Perlarum geſtari a mulierculis & pueris, ut & ſimilem plantam deſcribi in *Hort. Malab. part.* 10. *fig.* 70 & 71. ſub nomine *Inota inodien* & *Pee inota inodien*, quæ ſpecies ſunt *Halicacabi* ſerratis foliis, cujus major ac minor ſpecies eſt, quæ a *Commelino* pro ſpeciebus *Solani veſicarii* habentur, & camparantur cum Braſilienſium *Lomario* a *D. Piſone* deſcripto.

De andere uit den ſchoot, en aan de dwarstakjes zyn veel kleinder. De bloempjes zyn uit vyf ligt-geele, en geſternde blaadjes gemaakt. De vrugten zyn diergelyke vyfhoekige blaadjes, gelyk aan 't Europiſche, dog kleinder, en de Karſſen daar in ſchuilende, worden niet rood, maar blyven hoog-geel, of ros, rins van ſmaak. De wortel is verre verſpreid in houtagtige takken, vol vazelingen.

II. *De* kleine zwarte *zoorte blyft kleinder van gewas, en zyne ſteelen mede ongeſchikt verdeelt, donker-bruin, of zwartagtig van couleur. De bladeren zyn nog kleinder, zagter, en wolagtiger dan de voorige, en aan hare ribben ziet men iets bruins.*

Bloemen en vrugten zyn mede kleinder. Zyne Karſſen blyven bleek-geel, zynde nog rinzer dan de voorige.

Naam. *In 't Latyn* Halicacabus Indicus; *in 't Maleits* Daun copo copo; *en* Loto loto; *zommige noemen 't ook* Daun boba; *dat is Pokken-kruid*; *op Ternaten* Dotaga, *in 't Portugees* Bredo pataſſi; *alles van 't klappen der blaasjes, als men ze tegens het hoofd ſlaat.*

Plaats. *Het waſt geern in zandige plaatzen, verlatene tuinen, en aan vlakke oevers van rivieren.*

Gebruik. *Men mengt het onder andere moeskruiden, item onder Medicamenten, die men inneemt, om alderhande Pokken uit te dryven, inzonderheid de kinder-pokken, gemengt met die dingen, die boven* Lib. 9. *in* Vitis alba *verhaalt ſtaan.*

Bontius Lib. 6. Cap. 53. *zegt, dat de Chineeſen deze vrugten eten, gelyk de Poma amoris voor Salade. Het groene ſap der bladeren ingenomen, ſtilt de pyn in de ontſteeking der nieren, en blaas, item in de kwaadaardige Gonorrhœa, hier te lande pynelyker vallende dan in Europa.*

De zoo genoemde Halicacabus peregrinus, *met kleine geſnibbelde bladeren, als* Pieterſelie, *en kleine ronde korreltjes, die half wit en half zwart zyn, in de blaasjes beſlooten, heb ik in Amboina ook gevonden meeſt op de Kuſt van Hitoe, by de Inlanders* Utta mahu, *dat is* Javaanſe ſajor *genoemt, ook by hun lieden onder de moeskruiden gereekent, gelyk ze ook de bladeren tot het waſſchen der klederen gebruiken.*

Dog hier van wil ik geen breeder beſchryving maken, om dat zyne gedaante genoegzaam bekent is in de Europiſche Boeken, alleenlyk doe ik hier by, dat men de rype korrels doorboort, aan een draad rygt, en als Peerle-ſnoeren draagt, by de vrouwtjes en kinderen, en dat een diergelyke gewas beſchreeven wert in Hort. Malab. part. 10. fig. 70 & 71. *onder den naam van* Inota inodien *en* Pee inota inodien. *Zynde zoorten van* Halicacabus *met gezaagde bladeren, te weten een kleine met een groote zoorte, gelyk ze ook van* Commelinus *voor een medezoorte van* Solanum veſicarium *gehouden werden, en vergeleeken met het Braſiliſche* Lomarium, *van Doctor* Piſo *beſchreeven.*

Tabula Vigeſima ſexta

Ad Figuram primam *Halicacabum* exhibet *Indicum minorem*, ubi Litt. A. ejus *fructum veſicularem*, B. ejus *Baccam* denotat, eſtque *Aikekengi* Indicum, glabrum, Capſici folio. *H. Eltham. pag.* 12. *Tab.* 11. & *Thef. Zeyl. pag.* 10.

Phyſalis hoc genus *Linnæo* dicitur, cujus alias ſpecies vide in *H. Cliff. pag.* 62.

Figura ſecunda *Halicacabum* ſiſtit *Bacciferum.*

N. B. *Halicacabus peregrinus* ſupra *Tab.* 24. *fig.* 2. delineatus eſt, qui *Cardioſpermum Linnæo* dicitur in *H. Cliff. pag.* 151. & Cor Indum, ſive Halicacabus peregrinus *Thef. Zeyl. pag.* 75. ubi vide reliqua.

De ſes en Twintigſte Plaat

Vertoont in de eerſte Figuur de *Indiſche kleine Halicacabus*, alwaar Lett. A. deszelfs *blaasagtige vrugt*, B. deszelfs *Bes* vertoont, en is de Indiſche gladde Alkekengi, met het blad van de Capſicum, in de *Hort. Eltham. pag.* 12. *Tab.* 11. en in de *Thef. Zeyl. pag.* 10.

Phyſalis wert dit geſlagt van *Linnæus* genaamt, welkers andere zoorten ziet in de *H. Cliff. pag.* 62.

De tweede Figuur verbeelt de *Besdragende Halicacabus.*

N. B. De *vreemde Halicacabus* boven *Tab.* 24. *fig.* 2. afgeteekent, is die geene, welke *Cardioſpermum* van *Linnæus* genaamt wert in de *H. Cliff. pag.* 151. & Cor Indum ofte vreemde Halicacabus, in de *Thef. Zeyl. pag.* 75. alwaar het overige ziet.